

Lauri J. Koposen toinen Mölymäen veijareista kertova nuortenkirja vie lukijansa 1940-luvun kuopiolaiseen koulumaailmaan. Koska Mölymäen seutuilla ei tuolloin vielä ollut omaa koulua (Haapaniemelle kyllä suunniteltiin sellaista, mutta se rakennettiinkin noin kilometrin päähän Valkeisen lammen rannalle vuonna 1926) niin koulua käytiin keskustassa. Nuoremmat lapset käyivät joko Puistokoulua tai kaupungin toisella laidalla olevaa Rautatienkoulua, jonne matkaa Mölymäeltä kertyi kolmisen kilometriä. Oppikoululaiset puolestaan käyvät yhteiskoulua.

Rautatienkoulussa Teemu Kankkulan opissa

Rautatienkoulu, josta vuonna 1926 tuli Asemakoulu, sijaitsee nimensä mukaisesti Rautatieaseman välittömässä läheisyydessä, tarkemmin sanottuna viereisessä korttelissa. Tämä entinen köyhien poikien koulun puinen yksikerroksinen rakennus, joka valmistui syksyllä 1862, on Kuopion toiseksi vanhin kansakoulu.

Kemppaisen Illu ja Jaska sekä Tuomaisen Antti ja Miettisen Ville olivat joskus aloittaneet koulunkäyntinsä Rautatienkoulussa. Siksi he vieläkin kävelivät sinne asti, vaikka Puistokoulu olisi ollut matkan varrella. Mukava oli ollut käydäkin Rautatienkoulua kun sen pihalla oli niin hyvä pelata pousaa. Koulun piha oli jyrkästi rautatieasemalle päin viettävässä rinteessä. Keväällä lumet sulivat sieltä nopeasti ja muutenkin vastamäkeen kaivettuun pousakuoppaan oli hyvä heittää kuulia. Pousan peluulla koulu alkoikin. Koulussa tapahtui tietysti syksyllä muutakin paperoitiin esimerkiksi vihkoja mutta pousan pelaaminen oli sittenkin tärkeintä.

Mäkitupalaiset (sen nimen Teemu Kankkula oli antanut kaikille mölymäkeläisille) menestyivät oikein hyvin pousapuuhiissa. Se saattoi johtua siitä, että Kantin piha oli samalla tavalla vietto ja mäenrinteessähän pojat alituisen ahersivat, mölymäkeläisiä kun olivat.

Asemakoulussa opettajana ollut Taavi Kankkunen eli Teemu Kankkulan esikuva oli erityisen tunnettu ankaruudestaan ja kovasta kuristaan. Ne opetusmenetelmät, joita tämän kirjoittajan isoisä 1920-30 lukujen ja isä 1940-50 lukujen vaihteessa saivat havaita käytetyn olisivat suorastaan rikollisia tämän päivän koululaitoksessa. Seuraava kuvaus näyttää kuitenkin sen, että ehkäpä Taavi Kankkunen ei sittenkään ollut aivan mies vailla tunteita. Se kuvaa myöskin varsin hyvän tuon ajan Kuopiossa suhtautumista lapsiin ja nuoriin niin opettajien kuin muiden aikuisten taholta.

Illu oli Teemun luokalla. Teemu Kankkula järjesti silloin yllätyksiä. Kun siihen aikaan ei kaikilla ollut yhteistä kouluateriaa, oppilaat söivät luokissa omia eväitään. Eräänä päivänä Teemu kantoi ruokailutauolla ison korppupussin ja sanoi: Sen jälkeen kun olette syöneet eväänne, saatte ottaa tästä pussista korppuja.

Teemun poistuttua luokasta kaikki pojat ryntäävät opettajanpöydän ääreen herkkupajalle sillä seurauksella, että tavarat pöydältä sinkoilivat lattialle ja kaikkein suurin onnettomuus oli mustepullon kaatuminen: se turmeli niin Teemun siistit kirjat kuin korputkin. Opettajan saavuttua takaisin alkaa tiukka kuulustelu tapahtuneen syistä ja syillisistä:

Mitäs mieltä tämä muu legioona on? Syylliset nostakoot kätensä ylös.

Kaikki pojat nostivat kätensä ylös. Teemu tiukkana edelleen:

Nyt nostavat käden ylös ne, jotka tunnustavat olleensa ahneita ja hölmöjä.

Kaikki nostivat toisenkin kätensä ylös. Teemu luennoi:

Sillä tavalla. Onpa minulla kaunis joukko, pelkkiä ahneita hölmöläisiä, joille ei kelpaa sokerikorputkaan vaan ne pitää lattialle viskellä.

Pojat yrittivät olla mahdollisimman katuvasen näköisiä.

No, onhan se toisaalta niinkin, ettei minun olisi pitänyt jättää sitä korppupussia kiusankappaleeksi. Onhan se niinkin. Mutta nämä jäljet tästä on siivottava oikein luuttujen kanssa ja nämä kirjat saatte paperoida uudelleen. Niin ja sitten seisotaan, jotta ahneus ja hölmöys häviävät vähäksi aikaa. No, laskekaa nyt kätenne alaa, jotta voitte ruveta siivoamaan.

Korppusekamelskan jälkeen hiljaa seisottaessa mielet tyyntyivät niin pojilta kuin Teemultakin. Pojat yrittivät parhaansa,

jotta olisivat voineet todistaa opettajalleen, että he kuitenkin halusivat tehdä hänen tahtonsa mukaisesti.

Eryyisesti pojat arvostivat Teemun ymmärtäväisyyttä, kun hän ei heti alkanut huitoa karttakepillä tai käynyt oitis jonkun tukkaan. Sen takia mielellään seisoj ja pitihän heidän tehtyä vahinkoa jotenkin sovittaa, vaikkei pilalle menneiden korppujen tilalle uusia taivaasta tippunut, vaikka kuinka kauan olisi seisonut.

Teemusta alkoi poikien seisottaminen tuntua sitä turhanpäiväisemmältä mitä kauemmin nämä yhteen paikkaan katsoen siinä seistä napittivat. Ei olisi pitänyt jättää niitä keskenään sellaisen kiusauksen eteen ja olisihan hänen opettajana pitänyt olla niitä valvomassa.

Jos olisin korput itse jakanut ja olisin ollut luokassa poikien kanssa, ei sekamelskaa olisi syntynyt, Teemu ajatteli tuijottaessaan mietteläänä takaseinällä riippuvaan taidejäljennökseen, mikä kuvasi Vänrikki Stoolin tarinain maaherra Wibeliusta.

Taidan olla yhtä syyllinen kuin nuo vintiötkin. Rangaistuspa tästä itsellenikin kuuluisi. Teemu nousi opettajantuolilta ylös ja käveli ikkunan luo.

Mahtoivat poikaparot säikähtää, kun poika kaatui. On siinä ollut sydän sykkäyksellä kun on odoteltu opettajaa tulevaksi. Siinä sitä on ollut rangaistusta tarpeeksi pojille ja johan tuota olen saanut rangaistuksen itsellenikin, tärveltyivät nuo kirjat, ja tässä vielä pitää olla johtamassa mykkäkuoroa. Niin että tämä kohta on nyt parasta lopettaa,

Teemulle kirkastui päätös, jonka hän katsoi oikeudenmukaiseksi.

Saatte lähteä.

Vaikka Teemu oli sanonut sanat aivan kuuluvasti, ei vähään aikaan tapahtunut mitään. Pojat olivat asennoituneet pitkään seisomisaikaan ja senjälkeiseen saarnaan, joten lähtöreaktiot eivät heti ottaneet syytyäkseen. Hiljaisissa mielissä tehtiin äänettä kysymyksiä: Onkohan se tosissaan? Alkaakohan se nyt saarnata käytöstavoista?

Teemu toisti rauhallisesti luvan, äänessä oli kehotuksen sävy. Vasta silloin tajusivat aloitekykyisimmät, että tosissaan se on, ja alkoivat kerätä tavaroitaan reppuun. Kun pojat poistuivat käytävään, tapahtui sellainen ihme, että jokikinen iikka kääntyi kynnyksellä Teemuun päin ja pokkasi hyvästiksi. Yksin jäätyään Teemu ihan ääneen sopotti:

Ei taida pahaa poikaa olla olemassakaan.

Jotakin Taavi Kankkusen suhteesta muihin opettajiin kertoo se, että hän on ainoa, jonka nimi on väännetty, mutta kuitenkin niin että se on helposti tunnistettavissa. Muista opettajista käytetään joko omaa nimeä tai sitten yleisesti tunnettua lempinimeä vrt. useat yhteiskoulun opettajat. Taavi Kankkusesta laajemmalti kiinnostuneet voivat lukea hänestä lisää näitten sivujen kohdasta Mölymäen veijarit ja siellä alaotsikko Taavi ja Anto, uskolliset kansanpalvelijat .

Isänmaallisessa yhteiskoulussa

Vuonna 1892 perustettu Kuopion yhteiskoulu on suomenkielisenä maamme toiseksi vanhin. Sen juuret johtavat kirjailija Minna Canthin ja hänen ystäväpiirinsä kymmenen vuotta aiemmin Savo-lehteen kirjoittamaan kehotukseen perustaa kaupunkiin suomalainen yhteiskoulu. Kaupunginiset ottivat neuvosta vaarin ja syntyi koulu, joka on vielä tänäkin päivänä toiminnassa siinä samassa paikassa Minna Canthin kadun ja Haapaniemenkadun kulmauksessa, mihin se vuonna 1898 rakennettiin.

1940-luvun yhteiskoulua leimasi osin sodan läheisyydestä riippuen - vahva isänmaallinen ja uskonnollinen henki. Oppikoulun aloittava Toivo Tossu Turunen tekee havainnon, että juhlasalin näyttämöaukon yläpuolella oli kullatuin puukirjaimin sanat: JUMALALLE, KODILLE, ISÄNMAALLE. Korkeille asetetuilta telineiltä puolestaan katselivat Snellmanin ja Lönnrotin totiset kipsipatsaat. Sitten oli marmoritaulu, missä oli kymmenen vapaussodassa kuolleen yhteiskoululaisen nimet.

1940-luvun henkeä leimasi yhteiskoulussa myös melkoinen suvaitsemattomuus. Vielä vuosikymmenen lopulla erään kahdeksaluokkalaisen tytön käytös alennettiin tämän synnytettyä lapsen. Toinen tyttö sai puolestaan käytöksenalennuksen, koska neitonen oli esiintynyt teatterissa. Silloiset rangaistuksenantajat kääntyisivät varmasti haudassaan, mikäli kuulisivat että vanhasta yhteiskoulusta jäljellä enää yläaste ja koulun tiloissa toimii lukio, joka käyttää nimeä Kuopion yhteiskoulun musiikki ja tanssilukio!

1930-luvulla yhteiskoulussa oli rehtorina Kyösti Kauppinen, joka oli syvästi heimoaatteen läpätunkema, isänmaallinen kasvattaja. Kouluun oli vuonna 1931 perustettu isänmaallinen kerho, jolla väitettiin olevan yhteyksiä lapualaisjärjestöön. Kerhon kuraattorina toimi rehtori. Nämä toimet johtivat selkkauksiin viranomaisten kanssa ja jopa keskusrikospoliisi tutki asiaa.

Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää se Koposen kirjassa esitetty ajatus, että opettajanhuoneessa puhuttiin tietyin äänenpainoin mölymäkeläisistä. Tämä tulee vahvasti esille, kun rehtori ottaa Tossun puhutteluun maksamattoman lukukausimaksun vuoksi. Rehtori, jota puhutellaan kirjassa Kalleksi, on fil.maist. Kalle Pelkonen, pastori ja historian opettaja, joka toimi yhteiskoulun rehtorina 1943-48. Hänen lempilauseensa oli Joosepin, Savon Sanomien pitkäaikaisen pakinoitsijan, mukaan En tiedä miksi, mutta niin se vain on. Rehtorin täydellinen ymmärtämättömyys työväestön niukkuutta kohtaan ilmenee kommentissa, jonka hän lausuu Tossun yrittäessä puolustaa isäänsä:

Kai sinäkin tajuat, että emme me voi täällä sinua ilmaiseksi pitää. Koulullakin on menoja, aivan yhtä suuria varmasti kuin isälläsikin.

Tossu pohtii ankarasti ongelmaa. Hän miettii mahdollisuutta osallistua itse lukukausimaksun maksamiseen. Jos vaikka pyrkisi lähetyksi kauppaneuvos Nylundille. Kyseinen herra (1895-1982) oli Gustaf Raninin myllyn, alkoholi- ja virvoitusjuomatehtaan sekä olutpanimon toimitusjohtaja. Tuota Savon vanhinta kauppahuonetta 30 vuotta johtanut Veikko Nylund oli naimisissa Gustaf Raninin tyttärentyttären Siiri Biesen kanssa.

Yhteiskoulun opettajat

Lähes kaikki opettajat ajan hengen mukaan kuvataan Veijareiden valistusajassa tiukkoina ja ankarina kurinpitäjinä, joitten mielestä lapset ja nuoret näyttäytyvät laiskoina, tyhminä ja ilkeinä. Yksi tällainen opettaja on Rekku, Kunskin luokanhoitaja. Matematiikan opettaja Signe Rechartt oli yksi yhteiskoulun pitkäaikaisimmista opettajista, sillä hän oli koulussa vuodet 1907-1952. Pohjalaissyntyinen Rechartt muistetaan erityisen tulisena

luonteena, mikä tulee
esille myös Kuposen kirjassa.

Poikkeuksellisen opettajana näyttäytyy puolestaan uskonnonopettaja ja pastori Martti Huttunen, joka näyttää käyttävän jopa huumoria opetuksessaan. Hänet kuvataan oppilaidenkin käyttäytymistä ja ajatusmaailmaa ymmärtäväksi. Opettajantoimensa ohella Huttusella oli myös seurakunnallinen ura. Vuonna 1939 hänestä tuli kaupunkimme ensimmäinen esikaupunki- ja teollisuuspappi. 1951 Martti Huttusesta tuli Kuopion kaupungin sosiaalijohtaja, mikä toimi Kuposen kirjan kuvauksesta päätellen lienee ollut hänelle omiaan. Sosiaalijohtajana hän ehti toimii vain viisi vuotta, kun tuoni korjasi Martti Huttusen varhaisessa keski-ikässä vuonna 1956.

Koululääkäri Eva Piispanen syynissä

Muuan tärkeä tapahtuma kouluelämässä oli koululääkäriin tarkastus. Koululääkäriin toimi joku kaupunginlääkäreistä, Veijareiden nuoruusaikaan tätä tehtävää hoiti Eva Piispanen. Tohtori Piispanen oli apteekkari August Piispanen tytär. August Piispanen oli paitsi Vanhan apteekin omistaja, myös merkittävä henkilö kaupungin kunnallisessa ja liike-elämässä. Piispanen perusti kollegansa Hugo Lignellin kanssa alkoholitehtaan - mihin herrojen ammatti saattoi antaa luonnollisen sysäyksen niin mainioilla seuraamuksilla, että tämänkin kirjoittaja saattaa näiden sivujen valmistuttua juoda tehdyn työn kunniaksi vaikkapa lasillisen Lignell & Piispanen kuulua Mesimarjalikööriä, jonka kyseiset herrat kehittivät.

August Piispanen Eva-tyttärestä siis tuli lääkäri ja hän oli myös pitkään kaupungin ainoa naispuolinen lääkäri. Eva Piispanen toimi kaupungin synnytyslaitoksen lääkäriin vuodesta 1909 aina vuoteen 1946 saakka. Hänellä oli suuri huoneisto isänsä apteekin talon (Kauppakadun ja Käsityökadun kulmauksessa) yläkerrassa vielä kauan aikaa August Piispanen kuoleman (1906) jälkeen. Asunnossaan hän piti yksityisvastaanottoa ja suuri sali toimi potilaiden odotusaulana.

Seuraavassa poikien näkökulma lääkärintarkastuksen kulusta:

Syyskuussa eräänä iltapäivänä tuli kouluun koululääkäri E. Piispanen. Jos lääkärintarkastuksen takia ruotsin ja matematiikan tunnit olisivat jääneet pitämättä, olisivat Kunki ja Lerikka siitä ilosta luovuttaneet vaikka litran verta. Mutta lääkärintarkastuspa tapahtuikin voimistelutunnilla, ja sitä tuntia eivät Kunki ja Lerikka olisi jonninjoutavaan syynäykseen vaihtaneet.

Aika tahtoi käydä luokan ulkopuolella pitkäksi kun joutui alushoususilla odottelemaan vuoroaan. Muuta tekemistä ei ollut, niinpä pullisteltiin hauislihasta, näyteltiin Tarzania ja muuten vain ilveiltiin. Se kaikki ei käynyt ihan ääneti vaikka yritettiin olla kuin mykkäfilmissä. Nappula, jonka piti virkansa takia olla luokassa seuraamassa tarkastusta, kävi pari kertaa ovella komentamassa hiljaisuutta.

Itse tarkastus sujui verkkaisesti, sillä tohtori Piispanen oli jo aika iäkäs eikä nähnyt mitään syytä hosumiseen. Sitä paitsi hän ei enää edes oikein hyvin nähnyt eikä kuullut, siltä pojista ainakin tuntui. Oikeastaan juuri sen takia Lerikka sitten saikin kotimiuistutuksen. Kun tohtori alkoi kuunnella stetoskoopilla lerikan sydäntä ja siinä yhteydessä myös koputteli pojan rintakehään, tokaisi Lerikka puoliääneen: Sisään.

Lääkäri ei oikein kuullut (varsinkin kun hänellä oli letkut korvissa) ja kysyi, mitä Lerikka oli oikein sanonut. Lerikka viattomasti selittämään, että hän vain sanoi sisään kerta koputettiin. Sitä vitsiä Piispanen ei kuitenkaan ymmärtänyt ja vähän närkästy. Nappula puolestaan katsoi pojan käyttäytymisen epäasialliseksi ja järjesti lerikalle muikkarin. Kesti kauan, ennen kuin Lerikka hyvänä voimistelijana pääsi taas Nappulan suosioon. Vasta

kun poika teki rekillä kipin, Nappula oli valmis antamaan lopullisesti anteeksi. Muutenkin Ierikan ja Kunskin jo syyslukukauden alussa hankkimat rangaistukset olivat omiaan vahvistamaan sitä mainetta, mitä esimerkiksi Tossu ja Eko olivat jo yhden vuoden ajan olleet luomassa. Opettajainhuoneessa puhuttiin tietyin äänenpainoin mölymäkeläisistä.

Mölymäen veijarit vastaan Itkonniemen ilkiöt

Kuopiossa on ollut selkeästi kaksi työlaissuinaluetta. Haapaniemen lisäksi Männistö ja heti sen takana Itkonniemi. Yhteistä niille on, että ne ovat syntyneet tehtaitten ympärille. Haapaniemi ja Mölymäki Herman Saastamoisen luoman tehdasyhdyskunnan laidalle ja Männistölle ja Itkonniemelle taas antoivat leimansa Birger Hallmanin ja hänen poikansa Laurin tulitikkuiimperium (josta on kerrottu Siippaisen kirjoissa enemmän) ja rautatie konepajoiheen. Kummatkin seudut ovat torista noin kahden kilometrin matkan päässä ja keskenään ne ovat täysin vastakkaisella suunnalla. Vaikka molemmat ovat työväestön asuttamia niin niiden välillä on henkinen kuilu. Se tulee esille Veijareiden valistusajassa, missä Tossu ihastuu Itkonniemellä asuvaan luokkatoveriinsa. Kun nuori mies yrittää mennä tapailemaan mielitettyään on asiassa toinenkin vaikeus kuin vain valloittaa sydänpäpynen. Tämä oikeastaan vielä vaikeampi este on Itkonniemen ilkiöt, jotka havaittuaan käypäläisen kulmillaan päättävät näyttää ketkä ovat herroja talossa. Mutta loppu hyvin, kaikki hyvin:

Sinä päivänä Tossu uskalsi kulkea Hilkan kanssa aivan tämän kotiportille asti. Loppujen lopuksi päivä oli hyvin onnellinen. Aurinko paistoi lämpimästi, ja valo sädehti kauniisti Hilkan mustien kiharoiden lävitse. He juttelivat hyvin kauan portilla, eikä yksikään Itkonniemen pojista tullut räveltämään tai tappelua jauhamaan, koska he kaikki olivat tehtaan rannassa polttolaseilla polttamassa tai päivää paistattamassa. Vasta sitten Hilka ja Tossu erosivat, kun Hilkan äiti tuli pihalle ja huusi käskävällä äänellä, että Hilkan piti tulla heti paikalla syömään. Tossun mahassa nälkä oli mourunnut jo pitkän aikaa. Nälkäisenä mutta onnellisena Tossu lähti juoksujalkaa Itkonniemeltä Mölymäelle. Kun hän tuli kotiin, sai hän äidiltään moitteet ruualta myöhästymisestä, nuhteet lorvimisesta koulun jälkeen ja uudelleen lämmitettyä ruokaa; kaikkea tätä yltäkyläisesti ja juuri tässä järjestyksessä. Pojan syödessä äiti vielä tarjosi höysteeksi opettavaiset mutta Tossulle jo niin kovin tutuiksi käyneet sanat:

Herkiäisit vähemmälle juoksemiselle, eihän sinussa oo ennee ku luu ja nahka!